

บทที่ 3 สรุปผลการวิจัยแต่ละโครงการย่อย

โครงการย่อยที่ 1 เรื่อง กติกาข้อตกลงของการค้าเสรีกับภาคเกษตรกรรมไทย (รศ.ศิริพร สัจจามันท์ และคณะ)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ (1) วิเคราะห์การจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีของประเทศไทยกับประเทศต่างๆ ต่อความเป็นธรรมในภาคเกษตรกรรมของไทย (2) วิเคราะห์บทบาททางการเมืองในการเจรจาจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีของประเทศไทย และ (3) เสนอแนะแนวทางในการจัดทำเขตการค้าเสรีเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อภาคเกษตรกรรมของไทย

ข้อสรุปของงานวิจัยพบว่า

(1) โดยหลักการแล้ว ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (รวมทั้งกติกาที่ส่งเสริมสนับสนุนให้ก่อให้เกิดการค้าระหว่างประเทศโดยเสรี อาทิเช่น การรวมกลุ่มเศรษฐกิจ และการเจรจาแบบทวิภาคี ฯลฯ) จะมีผลส่งเสริมต่อการค้าระหว่างประเทศ และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศคู่ค้า แต่ในข้อเท็จจริงประเด็นผลได้จากการค้าระหว่างประเทศโดยเสรี อาจจะมีการกระจายที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยที่ประเทศใหญ่ เนื่องจากอำนาจการต่อรองระหว่างประเทศของประเทศใหญ่ (เช่น สหรัฐอเมริกา) กับประเทศเล็ก (เช่น ประเทศไทย) นั้นไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะการเจรจาแบบทวิภาคี เพราะ “ประเทศใหญ่สามารถใช้อำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง “บีบ” ให้ประเทศเล็กๆ (เช่น ไทย ผู้เขียน) “ยอมให้” ตามข้อเรียกร้อง...เช่น ประเทศพัฒนาแล้วมักขอให้บรรจหัวข้อการเจรจาอย่างกว้างขวาง รวมทั้งหัวข้อที่ไม่ใช่การค้าเสรี แต่เป็นการเปิดโอกาสให้บริษัทข้ามชาติจากประเทศพัฒนาแล้วเข้ามาแสวงหาประโยชน์ได้” (ศิริพร สัจจามันท์ และคณะ หน้า 108) ดังจะเห็นได้จาก สหรัฐฯ ได้ใช้ FTA เป็นเครื่องมือผลักดันนโยบายให้ประเทศชิลี มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองพันธุ์พืช การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มข้น รวมทั้งมาตรการด้านสุขอนามัย ส่วนกรณีของไทย จากร่างข้อตกลง FTA ไทยกับสหรัฐนั้น “สหรัฐได้ยื่นข้อเจรจากรอบคลุมทุกเรื่องรวม 24 หัวข้อ ตั้งแต่การเปิดตลาดไปจนถึงภาคการเงิน แรงงาน และสิ่งแวดล้อม เรื่องจำนวนมากไม่ใช่เรื่องการค้าเสรี แต่ขณะเดียวกันเรื่องบางเรื่องที่อเมริกาปกป้องคุ้มครองอยู่ อย่างเช่น การอุดหนุนการเกษตร สหรัฐฯ กลับไม่ยอมเจรจาแต่ขอให้ไทยไปเจรจาในรอบโดฮา” (ศิริพร และคณะ หน้า 108) นอกจากนี้ในฐานะสหรัฐเป็นประเทศใหญ่ที่มีสัดส่วนของภาคเกษตรกรรมในผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศอยู่ในระดับต่ำ การให้เงินอุดหนุนแก่เกษตรกรย่อมทำได้โดยง่าย และ

ใช้งบประมาณเพียงร้อยละ 4 ของการอุดหนุนทั้งหมด ย่อมมีผลต่อการลดต่ำลงราคาสินค้าเกษตรกร รายย่อยในประเทศยากจน ใ้รับน้อยลงนั่นเอง

2. ประเด็นเรื่อง การอุดหนุนสินค้าเกษตรหรือนโยบายคุ้มครองเกษตรกรรมในรูปแบบ ต่างๆ มีผลต่อความเป็นธรรมต่อภาคเกษตรกรรมของประเทศกำลังพัฒนา เพราะนโยบายข้างต้น โดยเฉพาะการอุดหนุนสินค้าเกษตรนับเป็นอุปสรรคต่อการนำเข้าสินค้าเกษตรแทบทุกประเทศ เนื่องจากการอุดหนุนสินค้าเกษตรบิดเบือนต้นทุนที่แท้จริงและราคาเปรียบเทียบสินค้าเกษตร ระหว่างประเทศ นโยบายและมาตรการข้างต้นมีผลให้ประ โยชน์ที่ควรได้รับการเปิดตลาด ภายใต้ตลาดการค้าเสรีไม่ก่อให้เกิดประโยชน์มากนัก ในขณะเดียวกัน ข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ไทย ทำกับประเทศต่างๆ (รวมทั้งประเทศอื่นๆ) กระทำกัน) ไม่ได้มีข้อยกเว้นในเรื่องการลดหรือยกเลิก มาตรการอุดหนุนต่างๆ ที่รัฐบาลแต่ละประเทศให้กับภาคเกษตรกรรมของตนอย่างชัดเจนแต่อย่าง ใด นโยบายและมาตรการอุดหนุนสินค้าเกษตรข้างต้นมีผลสำคัญให้ประเทศที่พัฒนาแล้วได้เปรียบ ประเทศกำลังพัฒนา เพราะสามารถผลิตสินค้าในต้นทุนต่ำกว่าที่เป็นจริงนั่นเอง รวมทั้งเป็น อุปสรรคต่อการขยายตัวของการค้าระหว่างประเทศ ตลอดจนผลประโยชน์ที่ได้รับจากการค้า ระหว่างประเทศของประเทศกำลังพัฒนามีน้อยกว่าที่ควรจะเป็น

3. กติกาเขตการค้าเสรีสามารถลงโทษภาคเกษตรอย่างรุนแรง โดยเฉพาะเรื่องทรัพย์สินทาง ปัญญา คณะผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า กรณีข้อเสนอการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีไทย-และสหรัฐ (ณ ขณะนี้ได้เลื่อนการลงนามออกไป) จะมีผลให้ต้นทุนการผลิตของเกษตรกรไทยต้องแบกรับเพิ่ม สูงขึ้นมาก เนื่องจากข้อตกลงดังกล่าวได้เรียกร้องให้โดยขยายคุ้มครองสิทธิบัตรให้ครอบคลุม สิ่งมีชีวิตทุกประเภท โดยเฉพาะพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ นอกจากนี้ยังครอบคลุมถึงการเปิดเสรีสินค้า ตกแต่งพันธุกรรม (GMOs) การเปิดเสรีทางภาคบริการและการลงทุน รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมาย สิ่งแวดล้อมเข้มงวดจากสหรัฐ ซึ่งล้วนแล้วแต่มีผลลบต่อภาคเกษตรของไทย โดยเฉพาะต้นทุนที่ เพิ่มสูงขึ้นนั่นเอง นอกจากนี้ประเด็นเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา รวมทั้งความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์ในสาขาเทคโนโลยีชีวภาพ โดยเฉพาะจากเทคนิคพันธุกรรม (Genetic Engineering) มี ผลต่อการผลักดันให้ประเทศมหาอำนาจได้แสวงหาผลประโยชน์จากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะ การใช้ประโยชน์และอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรพันธุกรรมพืชในประเทศกำลังพัฒนานั่นเอง ความ หลากหลายทางชีวภาพของภาคเกษตรกรรม จึงถูกคุกคามได้

4. การวิเคราะห์ผลกระทบอันเกิดจากการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีของไทยกับประเทศต่างๆ ที่มีต่อภาคเกษตรกรรม อาจวัดเป็นเชิงปริมาณได้ยาก แม้ว่าจะมีการขยายตัวของสินค้าส่งออกหลายชนิด โดยเฉพาะสินค้าทางด้านเกษตรกรรม แต่ขึ้นอยู่กับว่าเกษตรกรสามารถขยายการผลิต โดยการเข้าถึงแหล่งเงินทุน เทคโนโลยี ข้อมูล และข่าวสารเกี่ยวกับตลาด หรือการจัดหาแรงงานได้อย่างสมบูรณ์มากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อยที่มีข้อจำกัดมากมาย ผลของการขยายตัวของการส่งออกผู้ที่ได้รับประโยชน์จริงๆ อาจจะเป็นเกษตรกรรายใหญ่ก็ได้ นอกจากนี้ผลประโยชน์ที่ได้จากข้อตกลงเขตการค้าเสรีอาจจะสูงเกินจริง ทั้งนี้เพราะว่า การส่งออกของสินค้าเกษตรไทยต้องเผชิญกับมาตรการปกป้องที่มีใช้ภาษี เช่น ภาษีท้องถิ่น มาตรการสุขภาพอนามัย มาตรการอุดหนุนภายในต่างๆ ฯลฯ

5. หากพิจารณาถึงประโยชน์ข้อตกลงเขตการค้าเสรี ภาคอุตสาหกรรมจะได้รับประโยชน์มากกว่าภาคเกษตรกรรม เพราะ (1) การขยายตัวของในระดับสูงของสินค้าอุตสาหกรรม โดยเฉพาะการส่งสินค้าออกไปญี่ปุ่นและออสเตรเลีย อาทิเช่น แผงวงจรไฟฟ้า เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ เป็นต้น รวมทั้งได้รับประโยชน์จากสินค้านำเข้าอุตสาหกรรมที่ได้รับสิทธิประโยชน์ลดหย่อนภาษีนำเข้านั่นเอง (2) แม้ว่าจะมีการขยายตัวการส่งออกของสินค้าเกษตร แต่ทว่ามูลค่ายังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับสินค้าอุตสาหกรรมข้างต้น จากข้อค้นพบข้างต้นแสดงว่า ข้อตกลงเขตการค้าเสรีมีขอบเขตจำกัดในการสร้างผลกระทบต่อด้านบวกกับภาคเกษตรกรรมของไทย

ข้อเสนอแนะที่สำคัญของงานวิจัย คือ

(1) แม้ว่าการจัดทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีจะเป็นกระแสโลกที่หลีกเลี่ยงยาก แต่ทว่าไทยจะต้องทบทวนขนาดและความสมดุลของการเปิดการค้าเสรี โดยเฉพาะความสมดุลของการพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

(2) กรอบของการเจรจาจะต้องมีความชัดเจนและมีการเจรจาในหลายระดับ ทั้งระดับภาพรวมอย่างกว้าง ระดับย่อยในแต่ละภาคส่วนต่างๆ

(3) ควรระบุถึงมาตรฐานของความเป็นมนุษย์ เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองเกษตรกรและคนด้อยโอกาสในสังคม รวมทั้งมาตรการเยียวยาผู้ที่ได้รับผลกระทบทางลบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี

(4) มีการวางแผนการผลิตสินค้าเกษตรที่ไทยมีความได้เปรียบในการแข่งขัน นำมาตรการกำหนดเขตพื้นที่การผลิต (Zoning) มาใช้ ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ การเกษตรทั้งด้านการผลิตและการจำหน่ายการเปิดตลาดใหม่ๆ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่เกษตรกร ซึ่งมาตรการดังกล่าวจะต้องทำอย่างบูรณาการ

โครงการย่อยที่ 2: การเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย (รศ. ดร. อำไพรัตน์ อักษรพรหม และคณะ)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ (1) เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย (2) เพื่อศึกษาผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย (3) เพื่อศึกษาความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย (4) เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย เพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี

คณะผู้วิจัยได้สำรวจและศึกษาผลกระทบจาก FTA ของชนบทใน 3 ภูมิภาคคือ ภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง โดยมีตัวอย่างทั้งสิ้นจากภาคสนามจำนวน 249 คน แบ่งเป็น กลุ่มเกษตรกร 91 คน ผู้นำชุมชน 81 คน และข้าราชการ 77 คน

ผลของการศึกษาพบว่า:

(1) โดยภาพรวมการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกร ผู้นำชุมชนและข้าราชการ การรับรู้โดยเฉลี่ยอยู่ในระดับไม่สูงมากนักทั้งก่อนและหลังเข้ากลุ่มเข้าร่วมการอภิปราย โดยประเมินจากรายละเอียดของข้อตกลงเขตการค้าเสรี (เช่น ขายผลผลิตไทยไปยังต่างประเทศได้โดยไม่ต้องเสียภาษี ซึ่งสินค้าจากต่างประเทศได้ในราคาถูก ฯลฯ) คณะผู้วิจัยพบว่าประชากรเป็นสัดส่วนที่สูงยังไม่ทราบถึงข้อตกลงเขตการค้าเสรีคืออะไร และมีผลกระทบอย่างไร เพราะเป็นเรื่องที่ไกลตัว กลุ่มข้าราชการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีมากกว่าภาคอื่นๆ แต่ความเข้าใจดังกล่าวก็เป็นเพียงในระดับพื้นฐานๆ คือ การค้าระหว่างประเทศเสรีโดยไม่ต้องเสียภาษีและผู้ผลิตมีเสรีที่จะส่งสินค้าออกไปขายยังต่างประเทศได้ และประเทศคู่ค้าก็มีเสรีที่จะส่งสินค้ามาขายยังประเทศไทยโดยเสรีเช่นกัน ภาพรวมจากการสอบถามของเกษตรกรผู้ให้สัมภาษณ์พบว่า เกษตรกรโดยทั่วไป (ยกเว้นภาคเหนือ) ไม่ได้รับผลกระทบ FTA โดยตรง เพราะวิถีชีวิตการเกษตรของไทยนั้นผูกพันกับการผลิตเพื่อขายอยู่แล้ว และแม้ว่าราคาพืชผลทางการเกษตรจะลดลง เพราะเกษตรกรไม่สามารถแยกแยะได้ระหว่างผลกระทบของการลงนาม FTA กับการผลิตสินค้าต้นตลาดของสินค้าเกษตร เช่น ผลไม้ ผัก เป็นต้น ลักษณะการผลิตของสินค้าเกษตรกรรมเคลื่อนไหวไปตามฤดูกาล รวมทั้งการคาดการณ์จากเกษตรกรในการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าเกษตรก็จะทำให้เกษตรกรสามารถเพิ่มปริมาณการผลิตโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไป ข้อมูลการให้สัมภาษณ์จากเกษตรกร โดยทั่วไปมักจะไม่ได้ชี้ชัดถึงผลกระทบจาก FTA แต่เป็นสภาวะการณ์ของ

สภาพการค้าโดยทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรอยู่แล้ว กล่าวคือ เกษตรกรมักจะกล่าวถึง การเสียเปรียบจากอาชีพการทำเกษตร โดยพื้นฐาน คือ ยิ่งเพาะปลูกมากยิ่งขาดทุนมาก เนื่องจากราคาสินค้าผลผลิตตกต่ำจากปัญหาการผลิตล้นเกิน พ่อค้าคนกลางกดราคา ในขณะที่ราคาของปัจจัยการผลิต อาทิเช่น น้ำมัน ปุ๋ย สารเคมี มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ ในระยะหลัง ร้านค้าในหมู่บ้านไม่สามารถจะดำเนินการต่อไปได้ เนื่องจากเผชิญกับการแข่งขันจากห้างสรรพสินค้าที่ขายสินค้าราคาถูก และดึงดูดให้สมาชิกครัวเรือนในชนบทได้ไปซื้อสินค้าในห้างสรรพสินค้า เช่น โลตัส เพราะราคาสินค้าถูกและมีให้เลือกมากมาย นอกจากนี้เกษตรกรได้แสดงข้อคิดเห็นว่า ภาวการณ์ทางการผลิตและการค้าของภาคเกษตรกรรมได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในการดำรงชีพในภาคเกษตรที่สำคัญคือ ก่อให้เกิดการใช้แรงงานรับจ้างขยายตัวขึ้น โดยเข้าแทนที่ “การแลกเปลี่ยนแรงงาน” ซึ่งการแลกเปลี่ยนแรงงานนี้เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจชุมชน การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และนับวันการขยายตัวของเศรษฐกิจเพื่อการค้าได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน ในแง่ที่ว่า เกษตรกรคิดถึงแต่ผลประโยชน์ตนเองเพื่อสร้างกำไรและการแข่งขันมีเพิ่มขึ้นนั่นเอง และในหลายกรณีและเป็นส่วนใหญ่ให้ข้อคิดเห็นว่าเด็กและเยาวชนไม่มีความสนใจอาชีพทางการเกษตร แต่ออกไปรับจ้างในเมืองกันหมด

(2) สำหรับเกษตรกรภาคเหนือและเกษตรกรบางส่วนในภูมิภาคอื่นๆ นั้นได้ให้ความเห็นว่าผลกระทบที่ชัดเจนที่สุดของ FTA ต่อเกษตรกรไทยคือ การไหลบ่าของผลไม้ ผัก กระจุกจากจีน ได้มีผลให้ต่อกดดันราคาให้ต่ำลง เกษตรกรในภาคเหนือได้รับผลกระทบเป็นมากจากสินค้าเกษตรราคาถูกจากจีน ผู้บริโภคได้หันไปซื้อสินค้าราคาถูกแทน ชาวบ้านและเกษตรกรก็มีค่านิยมต่อการบริโภคสินค้าที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ โดยผ่านสื่อที่สำคัญคือจากแรงงานที่เข้าไปทำงานในกรุงเทพฯ และสื่อการโฆษณาต่างๆ ด้วย ผู้นำชุมชนรายหนึ่งในตำบลสันติสุข อำเภอค้อหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ให้สัมภาษณ์ว่า นับแต่ปี 2545 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน ชาวสวนลำไยเค็ดรื้อนกันทุกครอบครัว จากเดิมราคา กิโลกรัมละ 30-40 บาท ลดลงเหลือ 10 บาท ค่าแรง ค่าปุ๋ย ค่ายาบำรุงสูงขึ้นไปเรื่อยๆ นอกจากนี้การขายลำไยของจังหวัดเชียงใหม่เป็นแบบเกษตรกรรายย่อย ต่างคนต่างขาย แต่ละรายปลูก 6-7 ไร่ ทำให้ขาดอำนาจการต่อรองทางการตลาด ผลกระทบจากสินค้าเกษตรจากจีนซึ่งกดดันให้ราคาสินค้าเกษตรกรรมได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง มีเพียงแต่ในเขตภาคเหนือแต่ขยายไปยังภาคกลางด้วย อาทิเช่น ผู้นำชุมชน ตำบลนาถู อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาชี้ให้เห็นว่า ในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมา ผลไม้จากประเทศจีนเข้ามาขายในตำบลนาถู ราคาถูกกว่าผลไม้ไทย ทำให้ชาวบ้านซื้อผลไม้จีนมากกว่าไทย เดิมขายมะม่วง ใต้ กิโลกรัมละ 30 บาท พอมีผลไม้จีนเข้ามาขายมากๆ ราคามะม่วงลดลงเหลือกิโลกรัมละ 5 บาท

(3) สำหรับการเตรียมพร้อมและแนวทางการปรับตัวด้านวิถีการเลี้ยงชีพเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างโดยเฉพาะเกษตรกรมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีอยู่ในระดับที่ไม่สูงมากนัก ทำให้ไม่ทราบว่าจะมีการเตรียมพร้อมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างไร แม้ว่ากลุ่มเกษตรกรบางส่วนจะทราบถึงผลกระทบทางลบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี โดยเฉพาะการไหลบ่าของสินค้าราคาถูกจากต่างประเทศ และมีผลต่อการลดราคาของสินค้าเกษตร อาทิเช่น ผลไม้และกระเทียม แต่เกษตรกรก็ยังไม่มีความชัดเจนมากนักในการรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้น เกษตรกรหลายรายมักจะเลือกแนวทางการปรับตัวที่สำคัญคือ นำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ คือ การลดต้นทุนการผลิตและรายจ่าย การพยายามพึ่งตนเองให้มากที่สุด พัฒนาเกษตรให้เป็นอุตสาหกรรม แปรรูปผลผลิตเพื่อให้มีมูลค่าเพิ่ม และเพิ่มอำนาจต่อรอง ฯลฯ ส่วนข้อเสนอแนะแนวทางเพื่อเตรียมความพร้อมรองรับการปรับตัวด้านวิถีการเลี้ยงชีพที่สำคัญ อาทิเช่น วางแผนการผลิตและการจำหน่าย ประกันราคาข้าวและพืชผลทางการเกษตรอื่นๆ ควบคุมราคาปัจจัยการผลิตที่สำคัญคือ ราคาน้ำมันและยาฆ่าแมลง สร้างสาธารณูปโภคเพื่อส่งเสริมและขยายการผลิต ให้ความรู้เรื่องมาตรฐานความปลอดภัยของสินค้าส่งออก มีตัวแทนเกษตรกรเข้าเป็นตัวแทนการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี ประชาสัมพันธ์สินค้าทางการเกษตรอย่างแพร่หลายเพื่อขยายตลาดต่างประเทศเพิ่มขึ้น ภูมิใจให้เด็กรุ่นใหม่สนใจมาเรียนด้านเกษตรและส่งเสริมให้อาชีพเกษตรเป็นอาชีพที่มีศักดิ์ศรี เผยแพร่ความรู้ด้านเขตการค้าเสรีแก่เกษตรกรและแก่เยาวชน พัฒนาหลักสูตรการศึกษาในทุกๆ ระดับ เพื่อเน้นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและเกษตรกร สนับสนุนให้ประชาชนบริโภคสินค้าผลิตภายในประเทศ มีการชดเชยเกษตรกรที่ได้รับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี สร้างมูลค่าเพิ่มของสินค้าเกษตรและสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถพัฒนาหีบห่อบรรจุภัณฑ์ทางการเกษตรให้ดึงดูดผู้ซื้อ บรรลุความรู้เรื่องข้อตกลงเขตการค้าเสรีในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ฯลฯ

โครงการย่อยที่ 3 เรื่อง การเตรียมความพร้อมของภาคไม้ผลเพื่อรองรับผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี (รศ.ดร.อัจฉรา จิตตลดากร และคณะ)

วัตถุประสงค์ของงานวิจัย คือ (1) ศึกษาความได้เปรียบเสียเปรียบของกลุ่มสินค้าผลไม้ของข้อตกลงเขตการค้าเสรีแต่ละสัญญา (2) ศึกษาความได้เปรียบเสียเปรียบของกลุ่มสินค้าผลไม้จากข้อตกลงเขตการค้าเสรีในภาพรวม (3) ศึกษาสถานการณ์การผลิตสินค้าผลไม้ไทย (4) วิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการแข่งขันของสินค้าผลไม้ของไทย และ (5) จัดทำข้อเสนอแนะในการเตรียมพร้อมของภาคเกษตรที่เกี่ยวข้องกับไม้ผลของไทย

วิธีการดำเนินการวิจัย คือ ศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ และข้อมูลปฐมภูมิ โดยจะศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีของไทยที่ทำความตกลงกับประเทศต่างๆ โดยศึกษาถึงสถานการณ์การผลิตและการค้าผลไม้สำคัญของประเทศ ประกอบไปด้วย ลำไย ทูเรียน มังคุด และส้มเขียวหวาน โดยศึกษาข้อมูลจากหน่วยราชการ อาทิเช่น กรมศุลกากร ส่วนข้อมูลปฐมภูมิได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม โดยครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างใน 3 ภูมิภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ผลการศึกษาพบว่า

(1) การลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีของไทยกับประเทศต่างๆ ส่งผลให้มูลค่าการค้าทั้งทางด้านการส่งออกและการนำเข้าของกลุ่มสินค้าผลไม้ขยายตัวในระดับสูง แต่โดยที่ดุลการค้าผลไม้และผลิตภัณฑ์ของไทยอยู่ในภาวะเกินดุล (ยกเว้นขาดดุลกับประเทศนิวซีแลนด์) ไทยได้เปรียบดุลการค้ามากที่สุดคือ จีน (1,019 ล้านบาท) รองลงมาคือ ออสเตรเลีย (173 ล้านบาท) อินเดีย (1.06 ล้านบาท) ส่วนนิวซีแลนด์ไทยเสียเปรียบดุลการค้าเท่ากับ 957 ล้านบาท

(2) ผลไม้และผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าการส่งออกเพิ่มขึ้นในปี 2543 เมื่อเทียบกับปี 2550 คือ มังคุดสดหรือแช่เย็นจนแข็ง (เพิ่มขึ้น 447.87 ล้านบาท) ลำไยแห้ง (เพิ่มขึ้น 412.60 ล้านบาท) ลำไยสดหรือแช่เย็นจนแข็ง (เพิ่มขึ้น 330.92 ล้านบาท) มะม่วงสด (เพิ่มขึ้น 327.41 ล้านบาท) และ ส้มเขียวหวาน (เพิ่มขึ้น 187.65 ล้านบาท) ส่วนผลไม้และผลิตภัณฑ์ที่มีการส่งออกลดลง คือ ทูเรียนสดหรือแช่เย็นจนแข็ง (ลดลง 14.17 ล้านบาท) ส้มเปลือกบางสดหรือแห้ง (ลดลง 42.00 ล้านบาท) และส้มแมนดารินและส้มชนิดอื่นๆ (ลดลง 140.63 ล้านบาท) ส่วนมูลค่าการนำเข้าผลไม้และผลิตภัณฑ์ที่สำคัญที่มีการนำเข้าเพิ่มขึ้น คือ ผลไม้ปรุงแต่ง (เพิ่มขึ้น 635.21 ล้านบาท) ผลไม้สดอื่นๆ

(เพิ่มขึ้น 384.03 ล้านบาท) ผลไม้แช่แข็ง (เพิ่มขึ้น 311.37 ล้านบาท) องุ่นสด (เพิ่มขึ้น 248.38) แอปเปิ้ลสด (เพิ่มขึ้น 179.03 ล้านบาท)

(3) หากพิจารณาเป็นรายประเทศสินค้าที่ไทยส่งออกไปออสเตรเลียอยู่ในระดับสูง คือ ของปรุงแต่งจากเนื้อสัตว์ ปลา และสัตว์น้ำ ส่วนสินค้าที่ไทยนำเข้าจากออสเตรเลียในระดับสูงคือ นมและผลิตภัณฑ์ ส่วนสินค้าที่ไทยนำเข้าจากออสเตรเลียในระดับสูงคือ นมและผลิตภัณฑ์ ในกรณีของจีน สินค้าส่งออกที่สำคัญคือ ทุเรียน ลำไยสด ลำไยอบแห้ง มังคุดสดและแห้ง ทุเรียนแช่แข็ง และส้มเปลือกบางอื่นๆ ส่วนการนำเข้าผลไม้ของไทยจากจีนที่สำคัญคือ แอปเปิ้ล แพร์ และควินซ์ องุ่น ลูกนัต ส้มแมนดาริน สตรอเบอรี่ และผลไม้สดอื่นๆ ในกรณีของนิวซีแลนด์ สินค้าส่งออกที่สำคัญของไทยไปสู่นิวซีแลนด์ที่สำคัญ ได้แก่ สินค้าประเภทพืช ของปรุงแต่งจากเนื้อสัตว์/ปลา และสัตว์น้ำ และของปรุงแต่งเบ็ดเตล็ดที่บริโภคได้ เป็นต้น ส่วนสินค้าที่ไทยนำเข้าที่สำคัญคือ สินค้าประเภทเนื้อสัตว์และส่วนอื่นของสัตว์ที่บริโภคได้ นมและผลิตภัณฑ์ ผลไม้และลูกนัตที่บริโภคได้ ของปรุงแต่งจากพืช แป้ง/สตาร์ช/นม เป็นต้น

ส่วนในกรณีของอินเดียมีการขยายตัวการค้าระหว่างประเทศยังอยู่ในระดับต่ำ

(4) หากพิจารณาถึงสถานการณ์ของการผลิตผลไม้ไทย พบว่า ไทยยังคงเป็นประเทศที่เป็นผู้ส่งออกรายใหญ่ของโลก ที่สำคัญคือ ลำไย (มูลค่าการส่งออกเฉลี่ยกว่า 5,000 ล้านบาทต่อปี) ทุเรียน (มูลค่าการส่งออกทุเรียนสดประมาณ 3,000 ล้านบาทต่อปี) มังคุด ส่วนมะม่วงและส้มเขียวหวาน การผลิตส่วนใหญ่ (เกือบทั้งหมด) ใช้บริโภคภายในประเทศ ตลาดส่งออกที่สำคัญของลำไย ทุเรียน และมังคุด คือ ตลาดในเอเชียที่สำคัญคือ จีน และฮ่องกง

(5) ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาผลกระทบของการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อสาขาเกษตรของสถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2550) เป็นแนวทาง ข้อค้นพบจากรายงานวิจัยข้างต้น พบว่า กลุ่มผักและผลไม้มีเปลือกแข็ง (กลุ่มผลิตภัณฑ์จากสัตว์อื่นๆ และน้ำมันพืชและไขมัน) เป็นกลุ่มที่มีระดับความสามารถที่ “ไม่มีความได้เปรียบ” อย่างไรก็ตามในการวิเคราะห์โดยใช้ SWOT และ TOWS Matrix พบว่า แม้ว่าผลไม้ไทยจะมีจุดอ่อน (weakness) และอุปสรรคหลายประการที่สำคัญคือ ปริมาณการผลิตไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ทั้งผลิตเกินความต้องการและขาดแคลนในบางช่วงตามวัฏจักรของอุปทานของสินค้าเกษตร แต่ทว่าโอกาสการขยายตัวของผลไม้ไทยในตลาดต่างประเทศยังคงมีในปริมาณที่มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากได้รับการสนับสนุนจากภาคเอกชนและภาครัฐในการพัฒนาการผลิต

การตลาด การแปรรูป การสร้างมูลค่าเพิ่ม การรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างกันมากขึ้นนั่นเอง ภาคไม้ผลของไทยควรปรับตัวเพื่อรองรับเขตการค้าเสรี ทั้งภาคการผลิต ภาคธุรกิจ ภาคอุตสาหกรรม และภาครัฐ

ภาคการผลิตหรือเกษตรกร ควรพัฒนาด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีด้วยการศึกษา เรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ คัดเลือกและปรับปรุงพันธุ์ไม้ผล พัฒนารูปแบบของผลิตผล ผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ รวมทั้งพัฒนาวิธีการจัดจำหน่าย พร้อมกันนี้ควรบริหารจัดการผลิตเพื่อเพิ่มขีดความสามารถ โดยลดต้นทุนการผลิตให้ต่ำลง วางแผนการลงทุน การผลิต และการตลาดให้เหมาะสม มุ่งผลิตไม้ผลเน้นที่คุณภาพ กระจายการผลิตให้มีผลผลิตต่อเนื่อง เพิ่มประสิทธิภาพการตลาดด้วยการรวมกลุ่มจำหน่าย สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า แปรรูปผลไม้ และจัดทำบัญชีฟาร์ม นอกจากนี้เกษตรกรควรรวมกลุ่มเกษตรกรให้เข้มแข็ง และสร้างเครือข่ายกลุ่มผู้ผลิตผู้ประกอบการ และภาครัฐ รวมทั้งศึกษาและยึดถือปฏิบัติตามกฎระเบียบด้านความปลอดภัยและคุณภาพของผลไม้

ภาคธุรกิจซึ่งรวมผู้ประกอบการค้าผลไม้ทั้งในและนอกประเทศ ควรติดตามศึกษาวิจัยพฤติกรรมผู้บริโภคผลไม้ เทคโนโลยีหลังการเก็บเกี่ยว และระบบโลจิสติกส์ ส่วนด้านบริหารจัดการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการลงทุนและการตลาดนั้น ผู้ประกอบการควรวางแผนการผลิตและการตลาดร่วมกับเกษตรกร จัดการผลผลิตหลังเก็บเกี่ยวให้ถูกต้องและเหมาะสม สร้างมาตรฐานของผลไม้ไทย ส่งเสริมการตลาด จัดการข้อมูลสารสนเทศให้ทันสมัย พัฒนาระบบโลจิสติกส์ และดำเนินธุรกิจอย่างมีคุณธรรมและจริยธรรม พร้อมกันนี้ผู้ประกอบการควรรวมกลุ่มและสร้างเครือข่าย รวมทั้งศึกษากฎระเบียบและเงื่อนไขของผู้รับซื้อสินค้า และปฏิบัติตามมาตรการกฎระเบียบ ข้อตกลงต่างๆ

ภาคอุตสาหกรรมแปรรูป ควรพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ให้หลากหลาย จัดการบริหารการผลิต การตลาด และการลงทุนเพื่อเพิ่มขีดความสามารถ โดยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต พัฒนาระบบการผลิตให้ได้มาตรฐานสากล สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า ขยายตลาด และหาข้อมูลความรู้ด้านการค้า การเงิน การลงทุน และศักยภาพของกลุ่มฯ ขณะเดียวกันควรรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายเพื่อร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างกัน พร้อมทั้งศึกษากฎระเบียบ มาตรการการค้าเกี่ยวกับสินค้าที่ผลิต

ภาครัฐ ภาครัฐมีหน้าที่วิจัยเพื่อให้ได้คำตอบเกี่ยวกับการผลิต การตลาด และการแปรรูป พร้อมทั้งเผยแพร่ผลการวิจัย ข้อมูลข่าวสาร และให้ความรู้แก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้รัฐยังควร กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้าน ไม้ผลให้ชัดเจน กำหนดหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ให้ความรู้และอบรมบุคลากรให้สามารถทำงานได้จริงจังและฉับไว สนับสนุนการนำเทคโนโลยีการผลิตมาประยุกต์ใช้ด้วยการจัดระบบสนับสนุนให้เพียงพอและสอดคล้องกับความต้องการ รวมทั้ง พัฒนาตลาดผลไม้ให้ขยายกว้างไปยังประเทศต่างๆ ส่งเสริมและสนับสนุนการแปรรูป พัฒนา ระบบโลจิสติกส์ สนับสนุนการลงทุน ส่งเสริมการรวมกลุ่มและเครือข่ายทั้งแนวนอนและแนวตั้ง กำหนดกฎ ระเบียบ และจัดการกำกับตรวจสอบ ให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ส่วนการทำ ข้อตกลงระหว่างประเทศนั้น รัฐควรให้โอกาสทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาคการผลิต ภาคธุรกิจ และ ภาคการสนับสนุน มีส่วนร่วมในการทำข้อตกลงเพื่อให้ทุกฝ่ายเตรียมความพร้อมรับผลจากการทำ ข้อตกลงที่เกิดขึ้น

โครงการย่อยที่ 4 การเตรียมความพร้อมด้านการบริโภคสินค้าเกษตรเพื่อรองรับผลกระทบจาก ข้อตกลงเขตการค้าเสรี (พศ.ภวัต เจียมฉิมฉวีตร และคณะ)

วัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ (1) เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สินค้าเกษตรที่ได้ประโยชน์และประโยชน์โดยภาพรวม (2) เพื่อศึกษาสภาพการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ (3) เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้บริโภคภายในประเทศต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสินค้าและราคาสินค้าอันเนื่องมาจากข้อตกลงเขตการค้าเสรี (4) เพื่อวิเคราะห์โอกาสและอุปสรรคของการเปลี่ยนแปลงการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ (5) เพื่อเสนอแนะยุทธศาสตร์เชิงรับและเชิงรุก อันจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดนโยบายด้านผู้บริโภคและผู้ผลิตสินค้าเกษตรที่เกี่ยวข้อง อันประกอบด้วย ศึกษาสัญญาข้อตกลงการค้าที่สำคัญ การนำเข้าและส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทย และคู่ค้าที่สำคัญ รายงานการวิจัยที่เกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภค ผลกระทบของการบริโภคภายในประเทศต่อความสามารถทางการแข่งขันของประเทศ และข้อมูลสนับสนุนอื่นๆ จากแหล่งข้อมูลและสารสนเทศต่างๆ ของหน่วยราชการต่างๆ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตร และอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และกรมการค้าภายใน กรมการค้าต่างประเทศ กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กรมส่งเสริมการค้าส่งออก กระทรวงพาณิชย์ เป็นต้น ศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ การเก็บข้อมูลภาคสนามกำหนดไว้ดังนี้ (1) Focus Group โดยมีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 10 ราย ได้แก่ นักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูล และหลักการ แนวคิดเบื้องต้น (2) การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายคือประชาชนในท้องถิ่น 4 ภาคๆ ละ 50 คน ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ (3) การใช้แบบสอบถามประชาชนในท้องถิ่นตามสถานที่ต่างๆ ได้แก่ ห้างสรรพสินค้าหรือดีสเคาท์ สโตร์ ตลาดสดหรือตลาดนัด ประชาชนที่อาศัยตามบ้าน โดยใช้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 400 ตัวอย่าง

ผลการศึกษาพบว่า

(1) หากพิจารณาถึงสภาพสินค้าบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ พบว่า ผู้บริโภคจำนวนร้อยละ 60 ได้ทราบข้อมูลว่าไทยได้ทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีในช่วงการผลิตสินค้าเกษตร โดยผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างการรับทราบข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับประเทศต่างๆ กับลักษณะทางประชากรของผู้บริโภคสินค้าเกษตร พบว่า ตัวแปรเพศ และระดับอาชีพหลักมีความสัมพันธ์กับการรับทราบข้อตกลงเขตการค้าเสรีอย่างมีนัยสำคัญ โดยที่เพศชายรับทราบเกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีมากกว่าเพศหญิง และผู้ที่มีระดับการศึกษาสูงกว่ารับทราบเกี่ยวกับ

ข้อตกลงเขตการค้าเสรีมากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า โดยที่ผู้มีอาชีพรับราชการ/พนักงานรัฐวิสาหกิจรับทราบข้อมูลมากกว่ากลุ่มอื่นๆ (ซึ่งมีส่วนสูงถึงร้อยละ 80) ร้อยละ 39.6 ของกลุ่มตัวอย่างระบุว่า “ไม่แน่ใจ” ว่าเคยซื้อผักและผลไม้นำเข้าจากต่างประเทศหรือไม่ โดยที่ร้อยละ 35.2 ระบุว่า “ไม่เคย” และร้อยละ 25.2 ระบุว่า “เคย”

(2) โดยทั่วไปกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นด้วยที่ไทยทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีในภาคเกษตร แต่ก็ยังมีผู้บริโภคจำนวนไม่น้อยที่ไม่แน่ใจและไม่เห็นด้วย โดยที่ผู้บริโภคเห็นว่าผลดีของการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีคือ มีสินค้าให้เลือกหลากหลาย มีโอกาสบริโภคสินค้าที่คุณภาพดีกว่า และหาซื้อได้มากกว่าและถูกกว่าด้วย ส่วนผลเสียของข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อภาคเกษตรกรรมโดยรวมที่สำคัญ คือ เกษตรไทยจะเสียเปรียบทางการค้ามากขึ้น ขายสินค้าได้ในราคาถูกลง ผู้บริโภคสูงถึงร้อยละ 65.4 เห็นว่า สินค้าเกษตรไทยควรปรับปรุงคุณภาพในด้านความปลอดภัยต่อผู้บริโภค เพื่อที่จะได้สามารถแข่งขันภายใต้ข้อตกลงเขตการค้าเสรีได้

(3) ผู้บริโภคส่วนใหญ่เห็นว่าภายหลังจากการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรี ปริมาณการบริโภคผักที่ผลิตในประเทศและนำเข้าจากต่างประเทศไม่เปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามในกรณีของการบริโภคผักที่ผลิตภายในประเทศ ผู้บริโภคที่อยู่ในวัยทำงานช่วงอายุ 20-39 ปี ซึ่งมีระดับรายได้สูงเห็นว่า จะบริโภคเพิ่มขึ้น ปริมาณผักที่จะบริโภคเพิ่มขึ้นคือ ผักนึ่ง กระเทียม หอม กระเทียม หัวหอม ผักชี ส่วนกรณีผักที่นำเข้าจากต่างประเทศ ผู้บริโภคส่วนหนึ่งเห็นว่า การบริโภคจะลดลงเนื่องจากผักที่ผลิตจากต่างประเทศราคาแพง แต่ก็ยังมีผักบางประเภทที่ซื้อเพิ่มขึ้น อาทิเช่น แครอท บร็อคโคลี่ กระเทียม เห็ดหอมสด และเห็ดหอมแห้ง ในกรณีของผลไม้ที่นำเข้าจากต่างประเทศ ผู้บริโภคส่วนหนึ่งเห็นว่า จะบริโภคลดลงเพราะราคาแพง แต่ในบางกรณีผู้บริโภคคิดว่า จะซื้อผลไม้บางประเภทเพิ่มขึ้น ได้แก่ แอปเปิ้ล องุ่น สาลี่ และส้มจีน

(4) แม้ว่าจะมีการลงนามข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทยกับจีนแล้ว ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่อการบริโภคยังไม่มากนัก โดยเฉพาะการทดแทนสินค้าการบริโภคสินค้าเกษตรภายในประเทศ ซึ่งอาจจะมีผลไม่มากนักต่อการผลิตสินค้าภายในประเทศมากนัก ทั้งนี้เพราะผลผลิตผักและผลไม้แต่ละชนิดมีคุณสมบัติเฉพาะตัว เช่น รสชาติ และการนำไปใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดการทดแทนกันได้น้อยนั่นเอง

(5) แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคสินค้าเกษตรภายหลังจากการทำข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างไทย-จีนยังเกิดขึ้นน้อย และยังไม่ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร

ผู้ผลิต แต่ในอนาคตอันใกล้อาจเป็นไปได้ว่าผู้บริโภคมอาจเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภคเพื่อเลือกสินค้าเกษตรจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น เพื่อทดแทนสินค้าเกษตรที่ผลิตในประเทศอย่างมีนัยยะสำคัญ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรไทยอาจจะประสบกับปัญหาการผลิตและการจำหน่ายสินค้าเกษตรได้ ดังนั้น จำต้องมีการเตรียมพร้อมด้านผู้บริโภคนโยบายสินค้าเกษตร ควรมีการรณรงค์ปลูกฝังวัฒนธรรมของการบริโภคแบบไทย และรสนิยมการใช้สินค้าและวัตถุดิบจากผลผลิตเกษตรไทยที่มีคุณค่าและคุณภาพเฉพาะตัว รวมทั้งการรณรงค์เพื่อสร้างทัศนคติด้านการเลือกซื้อสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพมาตรฐาน และการปลอดภัย ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างคุณค่าของภาคการผลิต โดยให้ผู้ผลิตสามารถผลิตสินค้าที่มีคุณค่าและมูลค่าต่อสังคมต่อไป